

בעניין החופר לאושין וארווח ארווחי

שיעורים בב"ק פ"ה שיעור 6 (ג.)

ר"ח אדר ב' ה'תשפ"ד

רינת ישראל

ר' שלמה צוקר

1. גמרא בבא קמא נ. "מיתבי החופר בור ברה"ר... "ודברי הכל" ורש"י ותוס'

2. סיכום השיטות בסוגיא

שיטות

ר' ישמעאל – חייב ברה"ר

ר' עקיבא – חייב ברשותו

רבה – כ"ע חייב ברה"ר, ר"ע סבר חייב גם ברשותו, ור"י סבר חייב רק ברה"ר

רב יוסף – כ"ע חייב ברשות היחיד, ר"ע סבר חייב רק ברשות היחיד, ור"י סבר חייב גם ברה"ר

ברייתא 1

רישא – ברשות היחיד פטור

מציעתא – ברשות הרבים חייב

סיפא – לאושין פטור (ור"י בר"י מחייב)

ברייתא 2

רישא – רשות הרבים חייב

סיפא – רשות היחיד הסמוכה לרה"ר פטור

מאי "לאושין"?

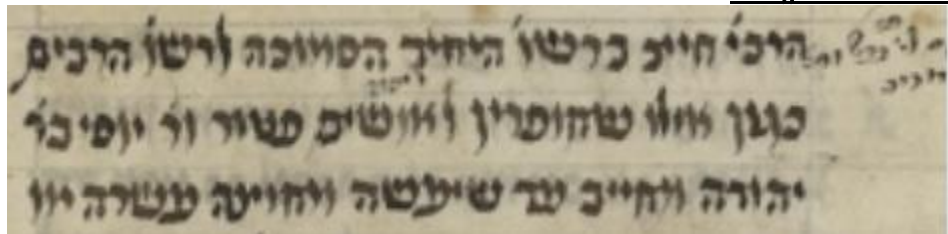
3. רש"י מסכת בבא קמא דף נ עמוד א

לאושין - יסוד לחומת ביתו על פני כל רוחב הבית אצל רה"ר וחבירו בספר עזרא (ד) ואשיא יחיטו ובגמרא נפל אשיתא (ברכות דף נו).

4. עזרא פרק ד פסוק יב

ידיע להנא למלפא די יהודיא די סלקו מן דלתה עלינא אתו לירושלם קרינא מרדתא ובאי שתא בנין ושורי ושוריא אשכללו שכלילו ואשיא יחיטו:

5. כתב יד וטיקן 116

6. שיטה מקובצת מסכת בבא קמא דף נ עמוד א

שיטה טעמא דלאושין וכו'. קשה לי הוא הדין דאפילו שלא לאושין נמי פטור והאי דאמר לאושין לדוגמא בעלמא נקט לה. תדע מדקאמר כגון אלו החופרין לאושין ולא קתני החופר לאושין משמע כגון אלו וכיוצא בו. ושמא יש לומר דודאי דוקא נקט לאושין דאי סלקא דעתך הוא הדין אפילו שלא לאושין הא תנא ליה רישא ברשות היחיד פטור אלא ודאי דוקא נקט למידק הא שלא לאושין חייב והיינו דקשיא ליה רישא לסיפא וכגון דקתני לאו דוקא. שיטה.

למה פטור בלאושין?

7. רש"י מסכת בבא קמא דף נ עמוד א

פטור - והיינו נמי כחופר בור ברשותו דאית ליה בעלים והפקיר רשותו דלא מצי למימר ליה מאי בעית ברשותי הכא נמי לא מצי למימר ליה למה הלכה בהמתך על שפתו דהא ברשות הרבים היא. וטעמא דלאושין - שדרך לעשות כן ואינו פושע.

8. מכילתא דרבי ישמעאל משפטים - מסכתא דנזיקין פרשה יא

ד"א כי יפתח איש בור, הקיש פותח לכורה וכורה לפותח, מה פותח ברשות פטור אף כורה ברשות פטור, ומה כורה בשיעור אף פותח בשיעור.

9. תורה תמימה הערות שמות פרק כא הערה רמט - רנ

רמט) נראה דרומז למ"ש בב"ק נ' א' החופר לאושין פטור, ופירש"י החופר יסוד לחומת ביתו על כל רוחב הבית אצל רשות הרבים [ואושין הוא יסוד, מלשון הכתוב (ירמיה מ') נפלו אשיותיה]. וע' בסמ"ע סי' ת"י ס"ק י"ד שכתב דלא דמי דין זה להדין המבואר בסי' ת"ד ס"ב לענין הוצאת זבלים לרה"ר וכן בסי' ת"ז בהנחת אבנים ברה"ר לצורך בנין דחייב אם הוזקו בהן, משום דהתם עושה ברה"ר עצמו, משא"כ הכא דהבור עומד ברשותו, וגם הוא לשעה, דמיד אחר החפירה יחזור לסתמו, והב"ח והש"ך השיגו עליו דגם כאן אם עשה החפירה ברה"ר חייב, ורק הכא מיירי כשנכנס החומה לתוך שלו והחפירה היא בחלק הכניסה יעו"ש אבל מלשון המכילתא משמע כהסמ"ע דלא תלי אם דוקא ברשותו או לא ברשותו אלא רק אם המעשה היה ברשות, היינו לצרכו, דאל"ה הו"ל להמכילתא לומר מה פותח ברשותו, אבל בהוצאת זבלים והכנת אבנים לבנין, כיון דאינו לשעה ממש הו"ל לעשות באופן שלא יזוקו, וגם מלשון רש"י שהבאנו משמע כהסמ"ע, ודו"ק: (רנ) ר"ל כשיעור מיתה דהיינו עשרה טפחים, והיינו רק הפותח בור מן י' טפחים, אבל לענין נזקין ליכא שיעור, דהנזק בכל שהוא מצוי. כ"כ הרמב"ם בפ' י"ב הט"ו מנז"מ, ומקורו מתוספתא ב"ק פ"ה, ואף דשם מחלוקת חכמים בזה אי לענין נזקין יש שיעור או לא, בכ"ז פסק כמ"ד אין שיעור, משום דבמשנה ב"ק נ' ב' איתא סתם היה הבור פחות מ' טפחים והוזקו בו חייב, ומדלא נתנה המשנה שיעור משמע דס"ל דלענין נזקין אין שיעור, כיון דאפשר ליזוק בכל שהוא, ודו"ק:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה לארווח
זה לארווחי לרה"ר כגון
מקצה מקום מרשותו
לרה"ר דהוה ליה חופר:
(ב) ד"ה צרה"י הסמוכה
לרשות הרבים דהוה ליה
הפקיר כגון ומינות
כגון מקלה וכו' נמשק:

מאי "ארווח ארווחי"?

10. רש"י מסכת בבא קמא דף נ עמוד א

דארווח בה ארווחי לרה"ר - דהוה ליה חופר בור ברה"ר והלכך טעמא דלאושין הא לאו לאושין חייב. ברה"ר הסמוכה לרה"ר - כגון מקצה מקום מרשותו לרשות הרבים דהוה ליה הפקיר רשותו פטור.

רש"י מסכת בבא קמא דף נ עמוד א ע"פ הגהות הב"ח

דארווח בה ארווחי לרה"ר - כגון מקצה מקום מרשותו לרשות הרבים דהוה ליה חופר בור ברה"ר והלכך טעמא דלאושין הא לאו לאושין חייב. ברה"ר הסמוכה לרה"ר - כגון מקצה מקום מרשותו לרשות הרבים דהוה ליה הפקיר רשותו פטור.

11. חידושי הרשב"א מסכת בבא קמא דף נ עמוד א

הא דאוקי רב אשי סיפא דברייתא דקתני כגון אלו שחופרין לאושין בדארווח ארווחי, קשיא לי דא"כ אפילו לאושין אמאי פטור דאי משום דקא עביד ברשות מ"ש מנר חנוכה לרבנן דמחייבי, וכ"ת דשאני הכא משום תקנת עולם אצטרכי' לחפור לאושין ולהרחיב מעט, אכתי לא ניחא דמ"ש ממוציא זבלו לרשות הרבים דאף בשעת הוצאת זבלים אם הזיק משלם מה שהזיק לרבנן דרבי יהודה (ל' א'). ואפשר דחפירת לאושין הוא יותר תיקון העולם וישוב המדינה וכולה מדינה ניחא להו בהכי דכלהו מצרך צריכי להא.

12. שיטה מקובצת מסכת בבא קמא דף נ עמוד א

ראב"ד - וזה לשון הראב"ד ז"ל: אמר לך רב יוסף כולה דברי הכל. כלומר רישא דרישא וסיפא דברי הכל והיכא דפטור בשלא הפקיר לא רשותו ולא בורו ומציעתא ודאי רבי ישמעאל והא דקאמר כולה דברי הכל משום רישא וסיפא קאמר ומשום דאקשי ליה מרישא דרישא ואמר לו רבי ישמעאל ולא רבי עקיבא שני ליה איהו דאמר כי היכי דסיפא דברי הכל הכי נמי רישא דרישא דקשיא לך דברי הכל היא. רב אשי אמר וכו' כגון דארווחי ארווח לרשות הרבים וטעמא דלא אפשר בלאו הכי הא לאו לאושין חייב דהוה ליה בור ברשות הרבים ואף על גב דליתיה כוליה ברשות הרבים ורבי ישמעאל היא. ע"כ.

ארווח ארווחי בפסק הלכה

13. שולחן ערוך חושן משפט הלכות נזקי ממון סימן תי סעיף ט

הבונה סמוך לר"ה, רשאי לחפור לצורך היסוד, אפילו להרחיבו, לצד ר"ה; ואם הוזקו בו פטור, כיון שעשה ברשות.

14. סמ"ע על שולחן ערוך חושן משפט הלכות נזקי ממון סימן תי סעיף ט

יג] אפילו להרחיבו לצד רשות הרבים. נראה דר"ל לא מיבעיא דמותר לעשות ברשותו בתוך ד' טפחים סמוך לרשות הרבים אף דבלא לצורך בנין הוה אסור וכמ"ש בסמוך בסעיף ו', אלא אפילו לחפור עד סוף גבולו, והיינו שהרחיב קצה הבור עד שהוא עומד פתוח בצד רשות הרבים ממש, מותר: יד] ואם הוזקו בו פטור כו'. ולא דמי למש"ר [הטור והמחבר] לקמן בסימן תי"ד [סעיף ב'] בהוצאת זבלים ברשות הרבים או בהנחת קוריו ועציו לצורך בנין בסוף סימן תי"ז, דג"כ עשאו ברשות ואפ"ה אם מקלקלין ומזיקין שם דחייב, דשאני התם דעושה ברשות הרבים עצמו, משא"כ כאן דהבור עומד ברשותו, וגם הוא לשעה ומיד אחר החפירה יחזור לסותמו באבני הבנין שיניח ביסוד חומתו. ומהאי טעמא אינו דומה לעושה תנור בביתו והרחיקו כשיעור מהעלייה ואפ"ה אם הודלק העלייה דחייב (בעל) [על] העלייה כמ"ש הטור והמחבר בריש סימן קנ"ה, דשם הוא עושה כן תדיר, משא"כ זה שעושה לפי שעה, וכ"כ הר"ף [ב"ק כ"ה ע"ב מדפי הר"ף] כתבתיהו בדרישה [סעיף ה'], ע"ש מה שכתבתי עוד מזה:

15. ש"ך על שולחן ערוך חושן משפט הלכות נזקי ממון סימן תי סעיף ט

(א) ואם הוזקו בו פטור. וביש"ש כתב שהוא טעות וחייב לשלם והש"ס איירי כשכנס החומה לתוך שלו והחפירה הוא בחלק הכניסה ע"ש שהוכיח כן ודלא כמ"ש בסמ"ע ס"ק י"ד וכ"כ הב"ח:

16. ביאור הגר"א על שולחן ערוך חושן משפט הלכות נזקי ממון סימן תי סעיף ט

[יח] אפי' כו' ואם כו'. שם כגון דארוח כו' וערש"י שם אבל רש"ל וב"ח כ' דט"ס ברש"י דמ"ש בד"ה ברה"י הסמוכה כגון מקצה כו'. צ"ל בד"ה דארוח ארווחי לר"ה. כגון מקצה מקום כו' והלכך טעמא דלאושין כו' אבל בר"ה עצמו חייב אף על פי שהוא ברשות כמש"ש ל' א' כל אלו כו' וכיוצא וקושייתם על הטור אבל דברי ש"ע אפשר לפרש כדבריהם ועבה"ג:

17. ב"ח חושן משפט סימן תי אות ה

(ה) הבונה סמוך לרשות הרבים וכו'. שם (דף נ') ת"ר החופר בור ברשות היחיד הסמוכה לרשות הרבים כגון אלו החופרים לאושין פטור פירוש לאושין יסוד לחומת ביתו על פני כל רוחב הבית אצל רשות הרבים ואסיקנא הא לאו לאושין חייב כגון דארווח ארווחי לרשות הרבים ופירש רבינו דהכי פירושו דהרחיב החפירה בענין שחופר ברשות הרבים והילכך בלאו לאושין חייב לכולי עלמא דאפילו רבי ישמעאל דסובר בחופר בור ברשותו פטור הכא חייב אבל לאושין דעושה ברשות פטור אפילו הרחיב החפירה ואין ספק דכך היתה גירסתו בפירוש רש"י דארווח בה ארווחי לרשות הרבים דהוה ליה חופר בור ברשות הרבים והילכך טעמא דלאושין הא לאו לאושין חייב עכ"ל בספרי הדפוס. אכן בספרים ישנים כתוב בפירוש רש"י וז"ל דארווח בה ארווחי לרשות הרבים כגון מקצה מקום מרשותו לרשות הרבים דהוה ליה חופר בור ברשות הרבים והילכך טעמא דלאושין הא לאו לאושין חייב עכ"ל והאי כגון מקצה מקום מרשותו לרשות הרבים נדפס בטעות אחר זה בד"ה ברשות היחיד הסמוכה לרשות הרבים כגון מקצה מקום מרשותו לרשות הרבים דהוה ליה הפקיר רשותו ופטור עכ"ל ושיבוש הוא דבסמוך לרשות הרבים חייב אפילו אינו מקצה מקום מרשותו כלל אלא משום דהוה כחופר בור ברשותו והפקיר רשותו אלא בעל כרחך טעות הוא והשורות מהופכות דהאי כגון מקצה וכו' מקומו הוא בדיבור הקודם המתחיל דארווח ארווחי וכו' ולפי זה דוקא בבונה לתוך שלו והקצה מקום מרשותו לרשות הרבים ובאותה כניסה חפר התם הוא דלאושין פטור הא לאו לאושין חייב דכיון דלצורך ביתו הקצה מקום זה עד שיתקן היסוד פטור אבל במרחיב החפירה בענין שחופר ברשות הרבים אף על פי שעושה כן לצורך היסוד חייב דאין לו רשות לאדם לחפור ברשות הרבים אפילו לצורך היסוד ואם חפר והזיק חייב דלא כמו שפסק רבינו וכן כתב מהרש"ל בפרק הפרה סימן כ"א והביא ראיה מדתניא בפרק הבית והעלייה (דף קי"ח) כל אותן המקלקלים בר"ה אפילו עשו ברשות בית דין אם הזיקו חייבים והכי הלכתא וקושיא זו נדפסת בגליון ספרי רבינו בדפוס קרימונא שנת ש"ח והכי ודאי עיקר דאסור להרחיב חפירת היסוד ברשות הרבים. והכי נקטינן דלא כרבינו:

שור שנגה את הפרה פרק חמישי בבא קמא נ.

עין משפט
נר מצוה

(א) נעלם סוף, ט' נעלם
מט: תקנו נא, א' ו' י'
פסל אמת, ד' סופתא
פ"ו, ט' שקלים פ"ה ה"א
יבמות ק"א: (ע"ש),
ו' נבימות אמת מנא,
(ע"ש),
(ז) עיובין כ"ו, (ע"ש),
(ח) נשמת סוף, ט' (ע"ש)
פרש"י לתנא: ד"ה ט"ג.

תורה אור השלם

1. בעל הבור ישלם סוף
שיב לבצעלו תבנת מקנה
לד: שפתי א' ל'
2. יבא אלהינו ואל
יירש אש לקפו האכל
והבכירו נשערה מאר:
תהלים נ' ג'
3. אל נערץ בסוד
קדשים רבך ונורא על
כל קביו:
תהלים פ ט'
4. העור מניס פלוגי כי
כל דרכו מושט אל
אמנו ואין על צדיק
ישר הוא: דברים ל' ב'

גהות הב"ה

- (א) רש"י ד"ה דלפחות
בה ארומי להיר כגון
מקצה מקום משיחו
לדבר זה הוא זה ט"ז:
(ב) ד"ה כה"ה הסמוכה
לרשות הכנס יהיה ליה
הפקיר פ"ל ותבות
גון תקן וט' נמחק:
(ג) תוב ד"ה סדר וט'
פ' בקוערם לעל
דקטר:

רבינו הגנאל

בגן אלה התפרים לאושין
פטור, פ"י יסודות כרכוב
הורשא חיטון, והמכל
יסודותיה, תרני ואלת
אישותהוה, נטור לו דלי:
כלי שילן ארדה להם ובר
של חלים נדמן לו דוקן
אחד מטעמי: פי ובר של
רחלים, אלו של יצחק,
דוקן אחד, אברהם.

בעל הסקלה. ולעולם כה"ר אצל גרשותו אע"פ שהפקיר פטור כדפרש"י. האי דנקט ולא הפקיר בורו דאם הפקיר אף בורו הוה ליה בור כה"ר: ומאי זהו דר"ע. בעלמא זהו דרבי ישמעאל למעוטי דר"ע אלא זהו דר"ע למעוטי מאי הא בור כה"ר נמי אמור בתורה כדדרשין: **למשלומין**.

בור דאית ליה בעלים נאמר אלא משלומין כדכתיב בעל הבור ישלם ובור כה"ר נאמר אלא הנזקין כדכתיב כי יפתח אש ובי יכרה ופל שמה וגו' והכי קאמר ר"ע אמאי פטור בבור גרשותו והלא זהו בור האמור בתורה אלא משלומין: **הטו מוירך לריב**. ולעולם גרשות היחיד והפקיר רשותו ולא בורו דהוה ליה ממונו שהיך חייב משום דקדיקן ביה בעל הבור אלא כה"ר דלאו ממונו הוא פטור: **דטאים**. יקמוס ויומלא עפר: **ומאי זהו דר' ישמעאל**.

הואיל ולדעיה תרומיהו כתיבי: **לנזקין**. בור כה"ר פתח בו הכתוב מלמא כשדבר נזקין ופל שמה שור או ממור בור גרשות הכניס דבר בו הכתוב כי יפתח ובי יכרה ופל ואי קשא מתיבי מני רבה מוקי לה כר"ע למתיב ארומיהו ורבי יוסף מוקי לה כר' ישמעאל: **פטור**. אס נפל דרך פיו שגרשותו וקס"ד אפילו הפקיר פטור אלא אס נפתחה הקמיהה שקמר וכסה כה"ר חייב דהאי גנא סבר מיובא דבור כה"ר הוא: **לאושין**. יסוד לוחמת ביתו על פו כל רוחם גבית אלא כה"ר. ותיברו נספר עורא (ד) ואשיא יחטו ונגמרא נפל אשיא (ברכות דף נ"ו).

פטור. והיינו נמי כחופר בור גרשותו דאית ליה בעלים והפקיר רשותו דלא מני למימר ליה מאי בעית גרשותי הכא נמי לא מני למימר ליה למה הלכה בהמתך על שפתו דהא גרשות הכניס היא: **וטעמא דלאושין**. שדך נעשות כן ואינו פושע: **הא לאו לאושין חייב**. אלמא בור גרשותו חייב וקשיא רישא לסיפא: **גרשותו** דקמני בור גרשותו פטור ר' ישמעאל: **וסיפא**. דמיחייב דדייקין הא לאו לאושין חייב ר"ע: **אלא לרב יוסף**. דלמך בור גרשותו גדולי בעלמא חייב רישא דקמני פטור מני: **לא רשותו ולא בורו**. דאל גרשותא מאי בעית. ואכטריך לאשמעי' דאע"ג דאינו רשאי לעשות כן דאין עושין חלל תחת רשות הכניס מיהו הואיל ולגרשותו פתחו פטור: **דארווח נה ארווחי לרה"ר**. (ה) דהוה ליה חופר בור כה"ר והלכך טעמא דלאושין הא לאו לאושין חייב: **כרה"י הסמוכה לרה"ר**. (ו) כגון מקצה מקום משיחו גרשותו הכניס דהוה ליה הפקיר רשותו פטור: **ומסר לרבים**. דלמך לזני עירו הבור זה שחפרתי צריך לכס לעשות מי גשמים המתכנסין שם וראייה לשמות

בבור ברשותו. פי כוננו' דקסבר ר"י דכאפקירא רשותא לא ליחייב אלא כה"ר אפקיריה משמע דרובה לומר אס סמך הבור ממחילה לרה"ר חייב לכולו בעלמא ואין משמע כן ועוד דכסמך אמר הא לאו לאושין חייב ואוקמה רבה כר"ע אלא לרבי ישמעאל משמע דפטור ו"ל

דהיינו טעמא משום דאל חוקך גרשותי מאי בעי שלא היה לו להתקרב כל כך אל רשותי שפול גבור: **אמר** דך רב יוסף בולא דברי הב"ה היא. לאו דוקא כולה אלא רישא וסיפא דאקשי מנייהו אלא מיעמא דקמני כה"ר ופתחו לרשות הכניס חייב לא אמא אלא כרבי ישמעאל: **כגון** דארווח ארווחי לרה"ר. והשתא כולה דברי הכל רישא כשלא הפקיר לא רשותו ולא בורו וסיפא דארווחי וניהו רבי יוסף כרבי יסודע דעמי הרמקה לא ממוקמא כרבי ישמעאל: **דבר** שנצטער בו. וא"ת אכתי מלא ליה הא מה גנו צמא ו"ל דמ"מ צאמו דבר עממו לא היה ראו לבישל ביושולמי (שקלים פ"ה ה"א ע"ש) מלאך בדתות רבי חנינא מדמן לה:

מסקנה

בעל התקלה אף על פי שאין הסר שטו, ששאלו כה"ר, עשאו הכמות בעלו להחייב עליו נזקין (שמות א' ד'). חופר שחוק, לעלו רגלים ומים מתכנסין בתו ויהי שותן הן ובתמן (בבבא קמא) אמר להם שלום שעדין יכלה ליהוה, וק שפתי אכל שלשית שפתי יכלה לחיות אמר להן עלמה לה שדעו היה לו עלה שמת שם מלנקט, דבר שהיה מתעסק בו אינו זקוק איה לא יכשל בו ועי' (שם) זכר של רחלים זה חלו של יתקן חוק אחד מנהיגו זה אברהם (שם) ביאי אהר לרע שלח תמות (שם) מצטער בר. מננות עשיתו (שם) גדידתם חתקס בו, אף על פי כן מת בני עמי דרבי של מקום לקקט עם המסכים (שם) וסביבו נשערה. לשון חט השערה (שם) עם סביבו עם נדקוס ההלכס אמרו (שם).

חופר שיחין. לעולי רגלים כדרכים: **שעה ראשונה**. שעדיין היא ראויה להיות חיה מתוך שניה: **שלישית**. דהוה לה שהות שחלא נפשה אס ישנה שם: **אמר להן**. כבר עלתה ודאי כדאמרין לקמן דפשיטא ליה דלא תמות שם: **וזכר של רחלים**. אילו של יצחק: **וזקן מטיגו**. מלעטור בו עם סביבו. דיקים הדקיקים בו: **נשערה מאד**. לשון חט השערה: **וגורא על כל סביבו**. לעזור על כל פשעם: **יוסרו חיי**. יופקרו חיי וגופו שמורה אל הכירות לחטוא:

פרך